

НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ НЯКОИ ПРОЯВИ НА СИСТЕМНИ ОТНОШЕНИЯ В СФЕРАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАМАТИЧНИ ФОРМАНТИ

Диана Мъркова
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

SOME CASES OF SYSTEM RELATIONS IN THE BULGARIAN GRAMMATICAL FORMANTS

Diana Markova
Plovdiv University “Paisii Hilendarski”

The following paper attempts to present some cases of homonymy and synonymy (rarely antonymy and paronymy) in the field of Bulgarian grammatical formants. The aim of this study is to explain these grammatical occurrences by using lexicological terminology. Cases of incorrect uses of the following grammatical formants are also stated. The suggested topic has not been an object of detailed study in Bulgarian linguistics.

Keywords: system relations in grammar, grammatical formants, grammatical synonyms, grammatical homonyms

Настоящото научно изследване има за цел да проследи проявите на системни отношения в сферата на българските граматични форманти (флексии, граматични частици¹ и спомагателни глаголи с граматично значение) по подобие на отношенията в лексиката. Интересът към проблема е в голяма степен провокиран от наблюденията върху някои неправилни употреби в езиковата практика. Основната задача е да се провери доколко с термини от лексикологията могат да се опишат чисто граматични явления.

Избраната тема не е била обект на детайлно проучване в българското езикознание, като се изключат публикациите на автори като Кр. Алексова, Й. Велкова и М. Петрова и др. върху проявите на омонимия и омография в парадигмата на българския глагол (вж. Алексова/Aleksova 2005; Велкова, Петрова/Velkova, Petrova 2006). При това в споменатите проучвания вниманието е фокусирано върху **морфологичната омонимия**, при която съвпадат по

¹ У И. Куцаров „частици-морфеми“ (вж. Куцаров/Kutsarov 1999).

буквен или звуков състав „само една или няколко *форми* (курсив мой – Д. М.) на отделни думи“ (Т. Бояджиев, цит. по Велкова, Петрова/Velkova, Petrova 2006: 281) и която се разграничава от т.нар. „бидетерминанти“ и „бипартиципанти“ в българската глаголна парадигма (Алексова/Aleksova 2005). Обект на настоящото изследване са граматичните форманти, при които се наблюдават споменатите отношения, а не словоформите.

1. Кратко представяне на научните изследвания върху системните отношения в лексиката

След направен преглед на определени изследвания по лексикология се установява, че във всяко едно от тях присъства раздел, представящ отношенията между думите в лексикалната система. В „Българска лексикология и лексикография“ В. Радева разглежда в „Структура на лексикалната система“ подраздели, озаглавени съответно *Синонимия и синоними*, *Омонимия и омоними*, *Паронимия и пароними* и *Антонимия и антоними* (Радева/Radeva 2017). В „Лексикология на съвременния български език“ В. Зидарова разпределя четирите типа отношения в два тематични раздела – „Структура на лексиката от семантично гледище“, където включва *синоними*, *хипоними*, *антоними*, и „Структура на лексиката от формално гледище“, където се откриват *паронимите* и *омонимите* (Зидарова/Zidarova 2009). В своята *Лексикология* Т. Бояджиев пише: „В речниковия състав на българския език може да се установят три типа устойчиви системни отношения между думите: по звуковите им съответствия – *омоними*, по сходство на значенията им – *синоними*, по смислово противопоставяне – *антоними*“ (Бояджиев/Boyadzhiev 1999: 153). Причината, поради която Т. Бояджиев не включва паронимите тук, а вече след като е представил останалите три типа, е, че според него „те нямат никакво отношение към лексикалната система на езика“, тъй като за разлика от останалите, не разкриват смислови отношения и не са проблем на езиковата система, а на „индивидуалната реч“ (Бояджиев/Boyadzhiev 1999: 163).

Като използваме изброените термини, които характеризират лексикалните отношения между думите, в настоящата статия си

поставяме за цел да ги съотнесем към сходни явления в сферата на граматиката – прояви на синонимия, омонимия, антонимия и паронимия при граматичните форманти².

2. Прояви на системни отношения между граматичните форманти в съвременния български език.

Разлика между лексикално и граматично значение на думата

Причината, поради която е възможно с термини от сферата на лексикологията да се обяснят граматични явления, е, че лексикалното и граматичното значение са неразривно свързани помежду си. Значението е семантичното съдържание не само на лексикалните, но и на граматичните форми. За разлика от лексикалното значение обаче, което има *конкретен характер*, граматичното значение се отличава с високо равнище на *абстракция*. Т. Бояджиев отбелязва разликата между двете понятия, като нарича лексикалното – *индивидуално*, т.е. „присъщо на всяка конкретна дума“, а граматичното – *категориално*, т.е. характеризиращо цял разред и клас думи (Бояджиев/Boyadzhiev 1999: 137). Според него важен признак на граматичното значение е „задължителното му изразяване с различни формални показатели в структурата на думата“ (Бояджиев/Boyadzhiev 1999: 138) и ако това не е спазено, не е възможна употребата на дадена лексема в речта.

3. Прояви на граматична синонимия

3.1. При формалните показатели за *множествено число*

При И. Куцаров *множествеността* е маркиран член в общата морфологична категория **число** – „грамемата *множествено число* сигнализира разделно множество на явленията, означени с имена, и на глаголните лица“ (Куцаров/Kutsarov 1999: 366). В съвременния български език това е грамемата, която се отличава с едни от най-разнообразните формални показатели поради фак-

² Става дума не само за отношения между два или повече граматични форманта, но и между форманти, от които поне единият е граматичен.

та, че обхваща различни части на речта. При съществителните имена например това са флексиите **-и**, **-е**, **-ове/-еве**, **-а/-я**, **-ета**, **-ена**, **-еса**, **-ища**, **-овци/-евци**. Най-фреквентен е формалният показател **-и**, който се среща при всички съществителни от женски род (*жени*), при повечето от мъжки род (*лекари*) и при някои от среден род (*очи*, *уши*); при всички числителни и прилагателни имена (*първи*; *бели*), при всички изменящи се по число местоимения (*свои*, *мои*), при всички самостоятелно употребени причастия, както и при причастията в състава на глаголни форми (*гледали*, *гледали са*). Въпросът е дали при наличието на толкова разнообразни показатели, означаващи една и съща граматична семантика, а именно – *множественост* на обектите и явленията, е налице пълна синонимия между тях. Историческата причина за това разнообразие произтича от разпадането на старобългарската склонитбена система, където основата е била класификационен белег, а също и изпадането на другия маркиран член от тогава тричленната категория число, а именно – *двойственото число*. Това обяснява защо някои съществителни имена имат паралелни форми за мн. ч., образувани от различни флексии – напр. крило – крила – *криле*, рамо – рамена – *рамене* (следи от старо двойствено число), море – морета – *моря*, дърво – дървета – *дървеса* (смесване на основи). При някои съществителни, най-често такива, означаващи чифтен орган, формата за мн. ч. всъщност е старата двойствена – напр. *ухо* и *око* (стб. **оүшса/очеса*) – *уши* и *очи*, а в диалектите се пазят старите форми за мн. ч. на *ръце* и *нозе*, а именно – *ръки* и *ноги*. Ясно е, че окончанието **-ове** произлиза от стб. основа с най-малко думи – *й*-основа, което впоследствие се налага върху голяма част от едносричните съществителни имена от мъжки род, а също и върху някои двусрични. Най-честотното окончание **-и** пък е било характерно само за имена от старите *о*- и *јо*-основи, някои от които сега образуват мн. ч. с **-ове** или с **-е**: срв. градъ (**гради*) – *градове*, родъ (**роди*) – *родове*, конь (**кони*) – *коне*. Причината формалните показатели **-ета** (*момчета*, *теле-та*), **-ена** (*имена*, *времена*), **-еса** (*чудеса*, *небеса*) да не са разпространени при другите родове, а само при имена от ср. р., е, че в стб. език в съответните основи *nt-*, *n-*, *s-* са се включвали само съществителни от ср. р. – например *nt-*основи са били „резерви-

рани“ само за имена, означаващи млади същества, предимно малките на животните – *agne, теле, отроче*. Откриват се значителни стилистични отлики между някои флексии, което показва, че няма как взаимно да се заменят, срв. слова – *словеса*, тела – *телеса*, дървета – *дървеса*, морета – *моря*, гълове – *гъолища*. Подобни примери показват как втората форма е натоварена с допълнително значение – в някои случаи поетично, в други – аугментативно. Р. Ницолова представя конкурирането между флексииите *-ове* и *-ища*, като илюстрира с примери, че формите за множествено число на съществителните имена, образувани с окончание *-ове*, са стилистически неутрални, докато с *-ища* са маркирани като „битово-разговорни, в някои случаи са и с отрицателна конотация“, пр. *трап – трапове* и *трапища*, *плет – плетове* и *плетища*, *куп – купове* и *купища* (Ницолова/Nitsolova 2009: 63). Преосмислянето е настъпило в хода на историческия развой и дори в старобългарското състояние на езика отделните флексии да са били пълни синоними, сега по-скоро има *частична синонимия* между тях.

3.2. При повелителните частици *нека, да, дано* (частична синонимия)

Изчерпателен анализ на аналитичните императивни образувания с частиците *да, дано (дано да), нека (нека да)* откриваме в монографията на Кр. Чакърова „Императивът в съвременния български език“ (2009). Авторката се придържа към становището, че подбудително-желателните *да*-конструкции не са отделен вид наклонение³ (т.нар. *български конюнктив*), и подкрепя мнението на Л. Андрейчин, Ст. Стоянов и И. Куцаров, че те са *аналитични императивни модификатори*. Представените конструкции изразяват „различни нюанси на понятието *воля на говорещото лице*“ (Чакърова/Chakarova 2009: 34) – могат да са със *строго повелително значение*, означаващи „категорична заповед или забрана“ (напр. *Да не си посмяш!*, *Да се махаш!*, също и фразеологизувани: *Дим да те няма!*); с *хортативно значение*, отразяващи подбуда

³ Застъпници на становището за наличие на конюнктив в българския език са автори като Ю. С. Маслов, Ст. Георгиев, В. Малджиева.

или подкана (т.нар. „подбудително наклонение“, или *хортатив* – напр. *Да вървим!*, *Да речем, да кажем...*); с *оптативно значение* за изразяване на желание (т.нар. „желателно наклонение“, или *оптатив* – напр. *Да си жив и здрав!*, *Да бъдеш и да пребъдеш в старини!*, *Жива да не бях!* (най-вече при благословии и клетви). Възможно е повелителната *да*-конструкция да изразява също и значение за *разрешаване*, за *предпазване*, а също и да служи като „повествователен императив“ (Чакърлова/Chakarova 2009: 41).

Повелителните конструкции с частицата *нека* (*нека да*) се смятат за „най-типичните“ аналитични форми за изразяване на императив, тъй като „единственото значение на тази частица е повелителността в широк смисъл“ (Кучаров/Kutsarov 1985: 133, цит. по Чакърлова/Chakarova 2009: 47). Формите с тази частица имат паралелни с включване на „да“ в състава на конструкцията (*нека да*). Според Кр. Чакърлова не се привнася допълнителна семантична отсянка, затова могат взаимно да се заменят – пр. *Нека заключим* – *Нека да заключим*. Конструкциите с *нека* рядко изразяват *повелително значение* (*Нека си печелят сами, че да им е сладък хлябът*), имат *хортативна семантика* (*Нека се разберем* = *Нека да се разберем*), *пермисивна* (*Нека продължим с урока* = *Нека да продължим с урока*) и *оптативна* семантика. Но най-вече изразяват *индиректна воля*, т.е. непряка подкана и подбуда, изразена доста по-слабо, отколкото при синтетичните форми или повелителната *да*-конструкция.

Повелителните конструкции с частицата *дано* (*дано да*) изразяват единствено *желателност* (*Дано да стане, Дано да дойдеи, Дано се сбъдне* = *Дано да се сбъдне*), като се наблюдава известна сянка на съмнение относно евентуалното ѝ реализиране. Изхождайки от етимологията на частицата – *сливане на частица да* + съюз *но* (Грамматика 1983: 482, цит. по Чакърлова/Chakarova 2009: 62), Кр. Чакърлова открива причината в това, че „тъкмо противопоставителният характер на *но* предполага наличието на някакви обстоятелства, които биха могли да се окажат евентуални препятствия при реализация на желанието“ (Чакърлова/Chakarova 2009: 62).

С оглед на представените конструкции се стига до заключението, че при повелителните частици *да*, *нека* (*нека да*), *дано*

(*дано да*) се наблюдава *частична граматична синонимия*, като в някои случаи е възможно да се припокриват.

3.3. При повелителните форманти *недей* и *стига* (частична синонимия)

Друга проява на граматична синонимия се среща при императивни отрицателни конструкции с частиците *недей* и *стига*. Повелителните форми, образувани от десемантизираните отрицателни глаголни частици *недей/недейте* (от стб. глагол дѣяти в отрицателен статус) и *стига* + съкратен инфинитив, са разговорни и носят значение на силна забрана за извършване на протичащо в момента действие. Книжовните съответствия са с включване на частица *да*, след която вече не следва само глаголна основа, а форма на пълнозначен глагол. Напр.: *стига писа* (разг.) – *стига си писал* (книж.); – *недей мълча* – *недейте да мълчите*.

Освен това между двата форманта има и семантична разлика – чрез *стига* се забранява непосредствено протичащо действие, докато с *недей/недейте* може да се изразява и константна забрана, следователно между тях е налице *частична синонимия*.

4. Прояви на граматична омонимия

4.1. Суфикс *-ва-* и суфиксоид *-ва-* (итеративната морфема и нейните аломорфи *-ава-*, *-ява-*, *-а-*, *-я-*, *-ува-*)

Случай на формално съвпадане има при словообразователната морфема *-ва-* (*-ува*, *-а*) в състава на деноминативни глаголи като *вярвам*, *милвам*, *властвам*, *демагогствам*, *печатам*, *рискувам*, *интересувам*, *бленувам* и др. и при т.нар. „синкретична морфема“ *-ва-*, която маркира едновременно и спрежението (съдържа тематична гласна *-а* за трето спрежение), и вида на глагола. Кр. Чакърова изхожда от тезата за самостоятелността на итеративите във „видовата триада“, т.е. глаголи от типа на *преписвам*, *казвам*, *заспивам* не са от вторичен несвършен вид, а са образувани със споменатата синкретична морфема *-ва-* (вж. Чакърова/Chakarova 2019: 41) от изходни глаголи в свършен вид (*препиша*, *кажа*,

зася). Въпросът е дали специфичната морфема е лексикална, или е граматична – тъй като от вторите глаголи могат да се образуват производни думи (*преписващ, преписван, преписване, преписвач* и т.н.), е логично да се приеме, че итеративната морфема е част от лексикалната основа и няма как да се причисли към глаголния форматив. Но идеята за лексикалната самостоятелност на итеративите влиза в разрез с тезата, че те са „граматични корелати на свършения вид“ (Чакърова/Chakarova 2019: 42). Откривайки противоречия в досегашни изследвания по въпроса, изследователката дава предложение за термин на синкретичната морфема, а именно – *суфиксоид -ва-* („полунаставка“), тъй като по подобие на наставките участва в словообразователния процес, но не променя лексикалното значение на глагола (Чакърова/Chakarova 2019: 44). Със същия суфиксоид *-ва-* са образувани формите на т.нар. *синтетичен кондиционал* – това са форми от типа на *ядвам, пиввам, земвам*, изразяващи възможно действие с оглед на изказването. Пр. „Да имах мощ, *обрисвах* ти калта...“ (Ив. Вазов).

4.2. Морфемата *-Л* за изразяване на умозаключителност, преизказност и резултативност

Друг любопитен и често водещ до смесване случай на граматична омонимия е съвпадането на *еловите форми* в три различни категории. Тук се приема становището на И. Куцаров за съществуването на самостоятелните морфологични категории *наклонение, вид на изказването* и *вид на действието* (Куцаров/Kutsarov 1999). Чрез формалния показател *-Л* може да се сигнализира и *умозаключителност* (при актуализиране на имперфектната морфема в причастие + запазване на спомагателния глагол – *пишел е*), и *преизказност* (отново чрез актуализация на имперфектната морфема, но с изпадане на спомагателния глагол в 3 л. ед. и мн. ч. – *пишел*), и *резултативност* (чрез актуализиране на аористната морфема + спомагателен глагол – *писал е*). Формалните разлики между умозаключителните и преизказните форми са минимални (единствено в 3 л.), затова често има случаи на смесването им една с друга в писмената практика,

което води до смислови противоречия (илюстрирано с примери от електронни медии)⁴ – срв.:

- „Касияс се **е почувствал** (умозакл. вм. преизк.) зле след тренировка на Порто по-рано днес и незабавно **влиза** (непреизк., неутр.) в болницата „CUF Porto“ в град Порто, съобщава „TVi24“ (<https://vesti.bg>). В случая е използвана умозаключителна форма при препредаване на чужда информация, което е грешка – трябва да се замени с преизказна, като се премахне спомагателният глагол. Наблюдава се и липса на съгласуване между начините на изказване – неутралното изказване при *влиза* (сег. неактуално време) е неправилно и трябва да се замени с *влязъл*.
- „Холандският модел **е бил** (умозакл. вм. преизк.) на ски почивка със семейството си в Австрия, когато внезапно **се разболяла** (преизк.). Лоте прекарала (преизк.) две седмици в кома преди животоподдържащата ѝ система да бъде изключена. Очаква се аутопсията и допълнителни тестове да определят какво точно **причинило** (преизк. вм. резултативна форма) инфаркта на младата жена“ (<https://www.vesti.bg>).
- „Футболист **уби** (свидет. изк.) един и **рани** двама в катастрофа. Кореецът **май карал** (преизк. вм. умозакл.) с превишена скорост в насрещното“ (<https://www.blitz.bg>). Тук отново е използвано свидетелско изказване за отразяване на събитие, на което авторът няма как да е пряк наблюдател. Формата *карал* трябва да е умозаключителна (*е карал*), тъй като е употребен лексикален модификатор за конклузив – *май*.

По-различно е мнението на Кр. Алексова, за която форми като *пеел съм* (преизк.) и *пеел съм* (умозакл.), в които участват омонимните морфемии *-л1* и *-л2*, не трябва да се определят като морфологични омоними, а като „двустранно обозначени варианти (бидетерминанти)“, получени в „резултат от действието на прин-

⁴ По-подробни наблюдения върху споменатите случаи прави С. Славова в статията си „Амбивалентни и неправилни употреби на слови преизказни, умозаключителни и причастни форми в съвременния български език“ (вж. Славова/Slavova 2016).

ципа на компенсацията, разглеждан като стремеж към относително балансиране на семантичната граматическа натовареност на членовете на една парадигма“ (Алексова/Aleksova 2005). Друг е въпросът доколко в случая може да се говори за „членове на една парадигма“, когато става дума за грамемите, които според И. Куцаров и последователите му принадлежат на различни категории (*вид на изказването и наклонение*).

4.3. Друг случай на омонимия при граматични маркери е флексия **-а** за множествено число (напр. *села, езера*) и флексията за бройна форма **-а** (напр. *два стола, три телефона*). Този маркер се явява и омограф на кратката членна форма **-ъ** (напр. *няколко доклада – пиша доклада /докладЪ/*).

4.4. Омонимия има и между флексията **-та** за образуване на *множествено число* (напр. *кучета, вълчета* и т.н.) и членната морфема **-та** при имена от *женски род* (напр. *жената, поезията* и др.). Тъй като маркерът съвпада и с членната морфема за множествено число, се наблюдава наслагване от типа на *котетата, кучетата*.

4.5. Граматични омографи:

- Флексия **-ът** за пълен член (*строят – [стрОйът]*) и за 3 л. мн. ч. (*строят – [стройЪт]*);
- Флексия **-и** за повелително наклонение (*говори!*) и тематична гласна **-и** за второ спрежение (*говори*);
- В говорната практика тези граматични омографи се разграничават посредством ударението.

5. Спорадични са проявите на **граматична антонимия и паронимия**. За пример бихме посочили антонимията при формалните показатели за изразяване на *минало* и *бъдеще* време: *аористната морфема* и морфемата **иц-**.

6. Заключениелни изводи:

В заключение ще обобщим, че някои типове системни отношения (като *синонимия* и *омонимия*) се наблюдават далеч по-

често, отколкото други (*антонимия* и *паронимия*). Прави впечатление, че синонимията между граматичните форманти в повечето случаи е частична. Що се отнася до проявите на омонимия, те могат да се обяснят с факта, че поради ограничения брой на граматичните форманти в езиковата система някои от тях се натрупват с допълнителни значения. Друга причина може да се търси в историческия развой на езика – в някои случаи омонимията вероятно е в резултат от фонетични процеси, довели до уеднаквяване на формантите.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Алексова/Aleksova 2005:** Алексова, Кр. За отношението омонимия – бипартиципалност – бидетерминативност в българската глаголна система. // *Сборник в чест на 65-годишнина от рождението на проф. д.ф.н. Василка Радева*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2005. [Aleksova, Kr. Za otноshenieto omonimiya – bipartitsipialnost – bideterminativnost v balgarskata glagolna sistema. // *Sbornik v chest na 65-godishnina ot rozhdenieto na prof. d.f.n. Vasilka Radeva*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2005.]
- Бояджиев/Boyadzhiev 1999:** Бояджиев, Т. Лексикология. // Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език*. София: ИК „Петър Берон“, 1999, с. 131 – 226. [Boyadzhiev, T. Leksikologiya. // Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. *Savremenен balgarski ezik*. Sofia: IK “Petar Beron”, 1999, s. 131 – 226.]
- Велкова, Петрова/Velkova, Petrova 2006:** Велкова, Й., М. Петрова. За така наречените бидетерминанти в парадигмата на българския глагол. // *Отвъд думите: превращенията на смисъла. Сборник с доклади от Националните научни конференции за студенти и докторанти, Пловдив, 2004 и 2005 г.* Пловдив: Изд. ИМН, 2006, с. 280 – 284. [Velkova, Y., M. Petrova. Za taka narechenite bideterminanti v paradigmata na balgarskiya glagol. // *Otvad dumite: prevrashteniyata na smisala. Sbornik s dokladi ot Natsionalnite nauchni konferentsii za stidenti i doktoranti, Plovdiv, 2004 i 2005 g.* Plovdiv: Izd. IMN, 2006, s. 280 – 284.]
- Зидарова/Zidarova 2009:** Зидарова, В. *Лексикология на съвременния български език*. Пловдив: Контекст, 2009. [Zidarova, V. *Leksikologiya na savremenniya balgarski ezik*. Plovdiv: Kontekst, 2009.]
- Куцаров/Kutsarov 1999:** Куцаров, И. Морфология. // Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев. *Съвременен български език*. София: ИК „Петър Берон“, 1999, с. 277 – 497. [Kutsarov, I. Morfologiya. // Boyadzhiev, T., I. Kutsarov, Y. Penchev. *Savremenен balgarski ezik*. Sofia: IK “Petar Beron”, 1999, s. 277 – 497.]
- Ницолова/Nitsolova 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008. [Nitsolova, R. *Balgarska gramatika. Morfologiya*. Sofia: UI “Sv. Kliment Ohridski”, 2008.]

- Радева/Radeva 2017:** Радева, В. *Българска лексикология и лексикография*. София: Изток-Запад, 2017. [Radeva, V. *Balgarska leksikologiya i leksikografiya*. Sofia: Iztok-Zapad, 2017.]
- Славова/Slavova 2016:** Славова, С. Амбивалентни и неправилни употреби на елови преизказни, умозаключителни и причастни форми в съвременния български език. // *Словото – традиции и модерност. Сборник с доклади от XVII национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2015 г.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2016, 32 – 40. [Slavova, S. Ambivalentni i nepravilni upotrebi na elovi preizkazni, umozaklyuchitelni i prichastni formi v savremenniya balgarski ezik. // *Slovoto – traditsii i modernost. Sbornik s dokladi ot XVII natsionalna konferentsiya za studenti i doktoranti, Plovdiv, 2015 g.* Plovdiv: UI “Paisii Hilendarski”, 2016, 32 – 40.]
- Чакърова/Chakarova 2009:** Чакърова, Кр. *Императивът в съвременния български език*. Пловдив: Пигмалион, 2009. [Chakarova, Kr. *Imperativat v savremenniya balgarski ezik*. Plovdiv: Pigmalion, 2009.]
- Чакърова/Chakarova 2019:** Чакърова, Кр. За един специфичен казус в съвременното българско словообразуване. // *Научни трудове на Съюза на учениците в България – Пловдив. Серия А. Обществени науки, изкуство и култура*. Том V, 2019, 41 – 44. [Chakarova, Kr. Za edin spetsifichen kazus v savremennoto balgarsko slovoobrazuvane. // *Nauchni trudove na Sayuza na uchinite v Bulgaria – Plovdiv. Seriya A. Obshtestveni nauki, izkustvo i kultura*. Tom V, 2019, 41 – 44.]